

Ханс Рослинг
с Ула Рослинг и Ана Рослинг Рьонлунд

ФАКТОЛОГИЧНОСТ

**ЗАЩО СВЕТЪТ Е ПО-ХУБАВО МЯСТО,
ОТКОЛКОТО ПРЕДПОЛАГАМЕ**

София, 2019

ПРЕВОДЪТ Е НАПРАВЕН ПО ИЗДАНИЕТО
Hans Rosling with Ola Rosling and Anna Rosling Rönnlund
FACTFULNESS
TEN REASONS WE'RE WRONG ABOUT THE WORLD –
AND WHY THINGS ARE BETTER THAN YOU THINK
Flatiron Books, 2018

Всички права на български език запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде възпроизвеждана или предавана под каквато и да е форма и по какъвто и да било начин без изричното съгласие на издателство „Изток-Запад“.

Copyright © 2018 by Factfulness AB
All rights reserved

© Бояв Костов, превод, 2019
© Издателство „Изток-Запад“, 2019

ISBN 978-619-01-0395-0

ХАНС РОСЛИНГ

с Ула Рослинг и Ана Рослинг Рьонлунд

**ФАКТО
ЛОГИЧ
НОСТ**

**ЗАЩО СВЕТЪТ Е
ПО-ХУБАВО МЯСТО,
ОТКОЛКОТО
ПРЕДПОЛАГАМЕ**

Превод от английски

Боян Костов

СЪДЪРЖАНИЕ

БЕЛЕЖКА НА АВТОРА	9
Увод	11
Първа глава	
ИНСТИНКТЪТ ДА ПОЛЯРИЗИРАМЕ	29
Втора глава	
ИНСТИНКТЪТ ДА СЕ ФОКУСИРАМЕ ВЪРХУ НЕГАТИВНОТО	57
Трета глава	
ИНСТИНКТЪТ ДА ОЧАКВАМЕ ЛИНЕЙНО РАЗВИТИЕ	85
Четвърта глава	
ИНСТИНКТЪТ ДА СЕ СТРАХУВАМЕ	111
Пета глава	
ИНСТИНКТЪТ ДА НАДЦЕНЯВАМЕ РАЗМЕРИТЕ	135
Шеста глава	
ИНСТИНКТЪТ ДА ОБОБЩАВАМЕ	155
Седма глава	
ИНСТИНКТЪТ ЗА ПРЕДОПРЕДЕЛЕНОСТ	177
Осма глава	
ИНСТИНКТЪТ ДА ВИЖДАМЕ НЕЩАТА САМО В ЕДНА ПЕРСПЕКТИВА	197
Девета глава	
ИНСТИНКТЪТ ДА ПРИПИСВАМЕ ВИНА	217

Десета глава

ИНСТИНКТЪТ ЗА НЕОТЛОЖНОСТ	237
-------------------------------------	-----

Единадесета глава

ПРИДЪРЖАНЕТО КЪМ ФАКТИТЕ В ПРАКТИКАТА	259
--	-----

ЗАКЛЮЧЕНИЕ	273
----------------------	-----

БЛАГОДАРНОСТИ	277
-------------------------	-----

ПРИЛОЖЕНИЕ	283
----------------------	-----

БЕЛЕЖКИ	291
-------------------	-----

ИЗТОЧНИЦИ	321
---------------------	-----

БИОГРАФИЧНИ БЕЛЕЖКИ	349
-------------------------------	-----

*На смелата боса жена, чието име не узнах,
но знам, че нейните рационални аргументи
ме спасиха от това да бъда посечен
от тълпа разярени мъже с мачете*

БЕЛЕЖКА НА АВТОРА

„Фактологичност“ е написана в моя специфичен стил – така, сякаш е писана само от мен и в нея разказвам истории от своя живот. Но нека това не ви заблуждава. Също както и лекциите, които изнасям на конференциите на TED в целия свят през последните десет години, тази книга е дело на трима души, а не на един.

Обикновено аз съм фронтменът. Заставам на сцената и изнасям лекциите. Получавам аплодисментите. Но всичко, което чувате в моите лекции, и всичко, което четете в тази книга, е резултат от осемнадесетгодишно интензивно сътрудничество между мен, сина ми Ула Рослинг и снаха ми Ана Рослинг Рьонлунд.

През 2005 г. основахме фондация „Гапмайндър“ с мисия да се борим с опустошителното невежество с помощта на базиран на факти светоглед. Аз допринасях с моята енергия, любопитство и житейски опит като лекар, изследовател и лектор в областта на глобалното здраве. Ула и Ана бяха отговорни за анализа на данните, оригиналните визуализации, разказването на истории чрез данни и опростения дизайн на презентациите. Тяхна беше идеята да измерваме систематично невежеството и те проектираха и програмираха нашите красиви анимирани балонни* диаграми. Инструментът за използване на снимки като данни за обяснение на света „Долар Стрийт“ беше изобретение на Ана. Докато аз се гневях все повече на невежеството на хората по отношение на света, Ула и Ана преодоляха гнева си и формираха простата и

---

* Според някои източници се наричат също така мехурчести графики или диаграми, като могат да бъдат двуизмерни или триизмерни, анимирани или статични. – Б.пр.

успокояваща концепция за придържането към фактите. След това заедно дефинирахме похватите за прагматично мислене, които представяме в тази книга.

Това, което ви предстои да прочетете, не се вписва в стереотипа на „самотния гений“. То е резултат от постоянни дискусии, спорове и сътрудничество между трима души с различни таланти, знания и перспективи. Резултатът от този нетрадиционен, често вбесяващ, но дълбоко продуктивен стил на работа беше начин на представяне на света и на това как да мислим за него, който никога не бих могъл да създам сам.

ВЪВЕДЕНИЕ

ЗАЩО ОБИЧАМ ЦИРКА

Обичам цирка. Обичам да гледам как някой жонгльор хвърля във въздуха триони или как въжеиграч изпълнява десет поредни салта. Обичам спектакъла и чувството на удивление и наслада, докато наблюдавам привидно невъзможното.

Когато бях дете, мечтаех да стана цирков артист. Мечтата на родителите ми за мен обаче беше да получа доброто образование, което те така и не бяха имали възможност да получат. Ето така станах студент по медицина.

Един следобед в медицинското училище по време на суховата лекция относно начина, по който работи гърлото, нашият професор обясни: „Ако нещо запуши гърлото, то може да бъде освободено чрез изпъване на брадичката напред.“ За да илюстрира това, той ни показа рентгенова снимка на гълтане на меч.

Получих вдъхновение. Мечтата ми не беше безвъзвратно изгубена! Няколко седмици по-рано, докато изучавах рефлексите, бях открил, че от всички мои състуденти единствен аз мога да вкарам пръстите си дълбоко в гърлото си, без да ми се догади. Тогава не бях особено горд от това – не смятах, че е важно умение. Но сега разбрах неговата стойност и детската ми мечта мигновено оживя. Реших да стана гълтач на мечове.

Първите ми опити не бяха окуражаващи. Тъй като не притежавах меч, използвах въдица, но колкото пъти се изправях пред огледалото в банята и се опитвах, успявах да я вкарам няколко сантиметра и тя се заклещваше. В крайна сметка се отказах от мечтата си за втори път.

Три години по-късно вече работех като стажант-лекар в истинско медицинско отделение. Един от първите ми пациенти беше старец с упорита кашлица. Винаги питах пациентите си с какво се занимават, какво работят, в случай че има отношение към диагнозата им, и се оказа, че той е бил гълтач на мечове. Представете си изненадата ми, когато се оказа, че този пациент е същият гълтач на мечове от рентгеновата снимка! И само чуйте – когато му разказах всичко за моите опити с въдицата, той каза: „Млади докторе, не знаете ли, че гърлото е плоско? Може да плъзнете там само плоски неща. Ето защо използваме меч.“

Същата вечер след работа намерих черпак с права плоска дръжка и веднага възобнових опитите си. Скоро можех да плъзна дръжката по целия път надолу в гърлото си. Бях развълнуван, но мечтата ми не беше да бъда гълтач на черпаци. На следващия ден публикувах малка обява в местния вестник и скоро се сдобих с това, от което се нуждаех – шведски армейски байонет от 1809 година. Докато успешно го плъзгах в гърлото си, чувствах едновременно дълбока гордост от постижението си и самодоволство, че бях намерил такъв чудесен начин за повторно използване на оръжия.

Гълтането на меч винаги е показвало, че привидно невъзможното може да стане възможно, и е вдъхновявало хората да мислят отвъд очевидното.

Понякога демонстрирам това древно индийско изкуство в края на някоя от моите лекции за глобалното развитие. Качвам се на масата и разкъсвам карираната си риза на професор, за да разкрия черна жилетка, украсена със златни светкавици. Призовавам за

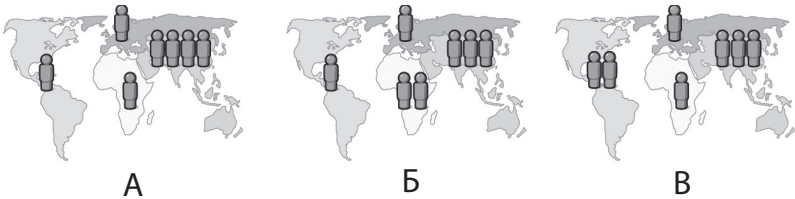
пълна тишина и под вихрения ритъм на барабан бавно плъзгам армейския байонет в гърлото си. Разпервам ръце. Публиката избухва в аплодисменти.

ПРОВЕРЕТЕ ЗНАНИЯТА СИ

Тази книга е за света и за това как да го разберем. Защо започвам с цирка? И защо завършвам лекциите си, правейки номера, облечен с лъскава жилетка? Скоро ще обясня. Но първо искам да проверите знанията си за света. Моля, намерете лист хартия и нещо за писане и отговорете на следващите 13 въпроса, свързани с различни факти за света.

1. Колко от момичетата в страните с ниски доходи по света днес завършват основно училище?
 А: 20 процента
 Б: 40 процента
 В: 60 процента
2. Къде живее по-голямата част от населението на света?
 А: страни с ниски доходи
 Б: страни със средни доходи
 В: страни с високи доходи
3. През последните 20 години дялът на световното население, живеещо в крайна бедност, е...
 А: нараснал почти двойно
 Б: останал горе-долу същият
 В: намалял почти наполовина
4. Каква е продължителността на живота в света днес?
 А: 50 години
 Б: 60 години
 В: 70 години
5. Днес в света има 2 милиарда деца на възраст между 0 и 15 години.
Колко деца ще има през 2100 г. според ООН?
 А: 4 милиарда
 Б: 3 милиарда
 В: 2 милиарда

6. ООН прогнозира, че до 2100 г. световното население ще се е увеличило с още 4 милиарда души. Каква е основната причина?
- А: Ще има повече деца (на възраст под 15 години)
- Б: Ще има повече хора в зряла възраст (от 15 до 74 години)
- В: Ще има повече стари хора (на 75 и повече години)
7. Как се променя броят на смъртните случаи вследствие на природни бедствия на година през последните сто години?
- А: Увеличава се повече от двойно
- Б: Остава почти същият
- В: Намалява почти наполовина
8. Днес в света има около 7 милиарда души. Коя карта показва най-добре къде живеят те? (Всяка фигура представлява 1 милиард души.)

9. Колко от едногодишните деца в света днес са ваксинирани срещу някаква болест?
- А: 20 процента
- Б: 50 процента
- В: 80 процента
10. 30-годишните мъже в световен мащаб са прекарвали средно 10 години в училище. Колко години са прекарвали в училище жените на същата възраст?
- А: 9 години
- Б: 6 години
- В: 3 години

11. През 1996 г. тигърът, гигантската панда и черният носорог са класифицирани като застрашени видове. Колко от тези три вида са критично застрашени днес?
- А: Два от тях
  - Б: Един от тях
  - В: Нито един от тях
12. Колко хора по света имат някакъв достъп до електроенергия?
- А: 20 процента
  - Б: 50 процента
  - В: 80 процента
13. Глобалните експерти по климата смятат, че през следващите 100 години средната температура ще...
- А: се повиши
  - Б: остане същата
  - В: се понижи

Ето правилните отговори:

1:В, 2:Б, 3:В, 4:В, 5:В, 6:Б, 7:В, 8:А, 9:В, 10:А, 11:В, 12:В, 13:А

Поставете по една точка за всеки правилен отговор и запишете своя общ резултат на листа.

УЧЕНИ, ШИМПАНЗЕТА И ВИЕ

Как се справихте? Много грешки ли допуснахте? Имахте ли чувството, че налучквате в доста от случаите? Ако е така, позволете ми да ви кажа две неща, от които ще ви олекне.

Първо, когато прочетете тази книга, ще се справите много по-добре. Не защото ще ви накарам да седнете и да запомните низ от глобални статистически данни. (Може да съм професор по глобално здраве, но не съм луд.) Ще се справяте по-добре, защото ще споделя с вас набор от прости мисловни похвати. Те ще ви помогнат да си изградите по-правилна картина и да подобрите усе-

щането си за това как работи светът, без да се налага да научавате всички подробности.

И второ: ако сте се справили зле на този тест, вие се намирате в много добра компания.

През последните десетилетия задавах стотици въпроси относно факти, свързани с бедност и богатство, с нарастване на населението, раждаемост, смъртност, образование, здравеопазване, пол, насилие, енергия и околна среда – основни глобални модели и тенденции – на хиляди хора по целия свят. Тестовете не са сложни и в тях няма заблуждаващи въпроси. Винаги внимавам да използвам само факти, които са добре документирани и не са спорни. И въпреки това повечето хора се представят изключително зле.

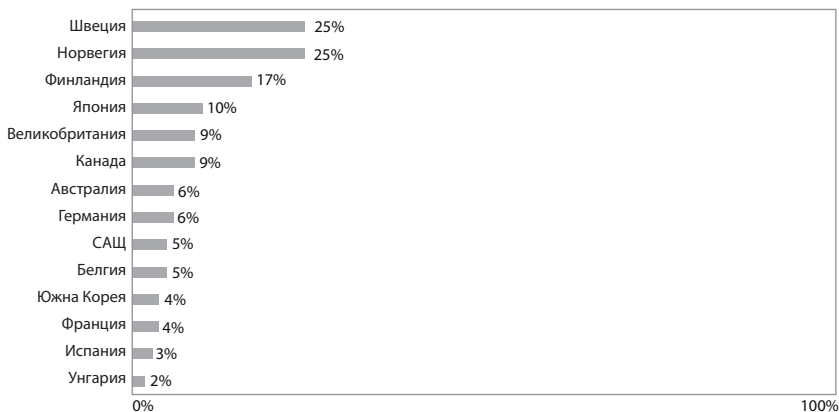
Трети въпрос например е за тенденциите при крайната бедност. През последните двадесет години делът на световното население, живеещо в крайна бедност, е намалял наполовина. Това е абсолютно революционно. Смятам, че това е най-съществената промяна, която се е случила в света в рамките на моя живот. Това е основен факт за живота на Земята, който би трябвало да се знае от всеки. Но хората не го знаят. Средно само 7% – по-малко от един на всеки десет! – отговарят правилно.

3-ТИ ВЪПРОС ЗА ПОЗНАВАНЕТО НА ФАКТИТЕ – РЕЗУЛТАТИ:

процент на отговорилите правилно

През последните 20 години делът на световното население, живеещо в крайна бедност, е...?

(Правилен отговор: намалял почти наполовина.)

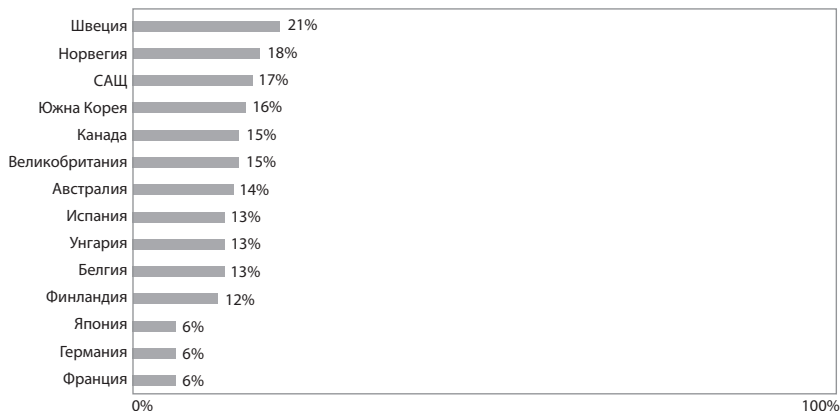
(Да, вижда се резултатът от това, че говорих много за намаляването на бедността в световен мащаб в шведските медии.)

Демократите и републиканците в Съединените щати често твърдят, че противниците им не познават фактите. Ако пробвах да проверям собствените си знания, вместо да се сочат взаимно, може би всички щяха да станат по-скромни. Когато проведехме допитването в САЩ, само 5% дадоха правилен отговор. Останалите 95 процента, независимо от политическите си предпочитания, смятаха, че нивото на крайната бедност не се е променило през последните 20 години или, още по-лошо, че в действителност се е удвоило – което е точно обратното на действителността.

Да вземем още един пример: девети въпрос, за ваксинациите. Почти всички деца в света днес са ваксинирани. Това е невероятно. Реално почти всички хора днес имат известен достъп до елементарни здравни грижи. Но повечето хора не знаят това. Средно само 13% от хората дават правилен отговор на този въпрос.

9-И ВЪПРОС ЗА ПОЗНАВАНЕТО НА ФАКТИТЕ – РЕЗУЛТАТИ: процент на отговорилите правилно

Колко от едногодишните деца в света днес са били ваксинирани срещу някаква болест?
(Правилен отговор: 80%.)

Източници: Ipsos MORI [1] & Novus [1]

Осемдесет и шест процента от хората отговарят правилно на последния въпрос относно изменението на климата. Във всички богати страни, в които проверихме познанията на обществото с онлайн анкети, повечето хора знаеха, че експертите по климата

предвиждат по-топло време. Само за няколко десетилетия научните открития излизат от лабораториите и стигат до обществеността. Това е голям успех по пътя към подобряване на информираността на обществото.

Като се изключи изменението на климата обаче, станахме свидетели на масово невежество (с което не искам да кажа, че хората са глупави или го правят умишлено; просто им липсват правилните знания) по отношение на всички останали дванадесет въпроса. През 2017 г. помолихме около 12 000 души в 14 държави да отговорят на нашите въпроси. Те отговаряха правилно средно само на два от първите дванадесет въпроса. Никои не регистрира стопроцентов резултат и само един човек (в Швеция) отговори правилно на единадесет от дванадесетте. Цели 15% нямаха нито един верен отговор – зашеметяващо.

Може би смятате, че по-добре образованите хора биха се справили по-добре? Или хора, които са по-заинтересовани от проблемите? И аз някога мислех така, но се оказа, че греша. Провеждам съм тестове с групи хора от цял свят и от всички сфери на знанието – студенти по медицина, учители, университетски преподаватели, изтъкнати учени, инвестиционни банкери, ръководители на мултинационални компании, журналисти, активисти и дори високопоставени политици. Това са високообразовани хора, които проявяват интерес към света. Но повечето от тях – *смайващото мнозинство* – отговарят погрешно на по-голямата част от въпросите. Някои от тези групи са получили *по-лоши* резултати дори от тези на широката общественост; едни от най-ужасяващите резултати са на група лауреати на Нобелова награда и медицински изследователи. Това не е въпрос на интелигентност. Изглежда, всички виждат света по грешен начин.

Не просто грешен, а *систематично* грешен. С което искам да кажа, че резултатите от теста не са следствие на произволно налукване. Те са по-лоши дори от евентуалните резултати на хора, които нямат абсолютно никакви познания.

Представете си, че реша да отида в някоя зоологическа градина, за да изпробвам моите въпроси върху шимпанзета. Представете си, че взема с мен няколко огромни връзки банани, всяка от които е маркирана с А, Б или В, и ги хвърля в клетката на

шимпанзетата. След това застана пред решетките, прочета всеки въпрос със силен и ясен глас и отбележа всеки „отговор“ според буквата върху връзката, от която си вземе банан някое от шимпанзетата.

Ако направя това (в действителност никога не бих го направил, просто се опитайте да си го представите), шимпанзетата със своя произволен избор на банани ще се представят по-добре от високообразованите, но заблудени човешки същества, които отговарят на моите тестове. Благодарение на чист късмет групата шимпанзета ще отчете резултат 33 процента на всеки от въпросите с три възможни отговора или с други думи, ще отговори правилно на четири от първите дванадесет въпроса от теста. Не забравяйте, че хората, с които проведох допитването, отговаряха правилно средно само на два от дванадесет въпроса на същия тест.

Нещо повече, грешките на шимпанзетата биха били разпределени поравно между двата грешни отговора, докато тенденцията при човешките грешки е да бъдат в едната посока. Всяка група хора, която изпитвам, мисли, че светът е по-плашещ, изпълнен с насилие и безнадежден – с други думи, по-драматичен, – отколкото е в действителност.

ЗАЩО НЕ ПОСТИГАМЕ ПО-ДОБРИ РЕЗУЛТАТИ ОТ ШИМПАМЗЕТАТА?

Как може толкова много хора да бъдат толкова заблудени за толкова много неща? Как изобщо е възможно по-голямата част от хората да се представят по-зле от шимпанзета? *По-зле, отколкото ако бяха дали произволни отговори!*

Първия път, когато станах свидетел на това огромно невежество, още в средата на 90-те години на миналия век, бях доволен. Тъкмо бях започнал да водя курс по международно здраве в Каролинския институт в Швеция и бях малко изнервен. Тези студенти бяха невероятно умни; може би вече знаеха всичко, на което трябваше да ги науча. Какво облекчение изпитах, когато разбрах, че моите студенти знаеха за света по-малко от шимпанзета.